

YOKSULLUK VE GERÇEKLİK BAĞLAMINDA NİLAY ÖZER ŞİİRİ

Sinan BAKIR

Nilay Özer, 2000 kuşağı şiirinin en dikkat çeken isimlerindedir. Genç yaşında kendini edebî çevrelerde kabul ettiren şair, daha ilk kitabında kolayca erişilemeyecek bir dil ustalığıyla okurun karşısına çıkar. Şairin yarattığı dünyanın merkezinde dil vardır. Bu dil, her bakımdan imgelerle/alışılmamış bağdaştırmalarla, simgelerle, soyutlamalarla ve anlam katmanı geniş bir alana yayılan şiirsel buluşlarla meydana getirilir. Yer yer öfkeli ve yüksek bir tonda kendini okutan bu şiirlerde her bir dize sonrakinin habercisi gibidir. Dizeler arasında bağlantı çoklukla çağrışımlarla/sezdirmelerle sağlanır. Söylenenden çok söyleyiş biçimi ön plana çıkar. Aslında şair, içerikle biçimi kaynaştırmada oldukça başarılıdır. Bireysel konular, şiirin yapısından ödün verilmeden aktarılır. Nilay Özer, ilk dönem şiirlerinde anlatımcı tekniği benimsemesine rağmen şiirini kuru bir tahkiye teslim etmez. İmgeyle yoğrulmuş bir anlatımcı tekniğin varlığı birçok şiirinde gözlenir. Günümüz şiirinde hiçbir şairde görülmeyen yoğun imge kullanımı, Nilay Özer şiirinin en karakteristik özelliğindedir. Şair alışılmamış unsurları bir araya getirerek yepyeni anlam örüntüleri kurar. Bu yüzden de kendini kolay ele vermeyen bu şiirler, kültürel alt tabanı sağlam bir okur kitlesine hitap eder.

Nilay Özer, söyleyiş bakımından farkındalık yaratmak için sürekli yeni bir tarzın peşindedir. Şiirlerde farklı şekillerin kullanıldığı görülür. Geleneğin ses ve şekil birikiminden yararlanan şair, hece ölçüsünün imkânlarını sonuna kadar kullanır. 11'li ve 14'lü kalıpların denendiği şiirlerde veznin sağladığı ahenk hemen fark edilebilir. Seçilen kelimeler ise yenidir; halk şairlerinin şiir dünyasını yansıtmaz. Şiirin merkezinde şairin bizzat kendisi vardır. Kendi acısını şiiri vasıtasıyla kutsallaştıran şair, zamandan ve aşktan

şikâyetini; babanın ölümünden duyduğu ızdırabı, hüznünü; iç dünyasındaki çalkantılarını ve yoksulluğunu okuru sarsan dizelerle şiirleştirir.

Roman, hikâye ve şiir gibi türlerde kurmacanın dünyasında anlatılanların ne oranda gerçeklik/yaşanmışlık barındırdığı tartışılan bir konudur. Bu türleri vücuda getiren ve yaşadığımız dünyaya ait olan yazarların kendi hayat tecrübelerinden arınarak hayatı ve insanı anlatmaları mümkün değildir. Örneğin yoksulluk konusu hemen her dönemde yazarlar -özellikle de toplumcu gerçekçiler- tarafından yoğun olarak işlenmiştir. Kimi yazarlar bu konuyu yüzeysel ve romantik bir biçimde ele alırken kimileri ise yaşanmışlıkların verdiği tecrübeyle son derece trajik, çarpıcı ve gerçekçi bir biçimde aktarır. Yazarların yaşadığı hayat, ilerleyen zamanlarında eserleri için zengin bir kaynağa dönüşür. Bu yüzden yaşamı ile sanatı arasında paralellik kurulan yazarlarda yokluk ve yoksulluk konusu bütün çıplaklığıyla ve daha dramatik bir biçimde yansıtılır.

Hayat/gerçeklik/yaşanmışlık ve edebiyat arasındaki ilişkiyi daha somut hâle getirmek için çarpıcı bir örnek üzerinde duralım. Türk edebiyatında yaşamı ile sanatı arasında kuvvetli bir bağ bulunan yazarların başında şüphesiz ki Orhan Kemal gelir. Zengin bir yaşama sahne olan bu hayat, yazarın hem romanlarını hem de hikâyelerini besleyen ana kaynak olur. Kendi yaşamından yola çıkarak tanık olduğu hayatı anlatma, yazarın en karakteristik özelliğini verir. Bu yüzden roman ve hikâyeleri gerçeklik ve yaşanmışlıklarla doludur. Orhan Kemal, roman ve hikâyelerinde anlattığı toplumun alt tabakasını oluşturan yoksul ve küçük insanların ait olduğu sınıfa mensuptur. Ömrü bu küçük insanların arasında geçen yazarın roman ve hikâyelerinde sadece bu tabakanın hayatını konu alması bu yüzden tesadüfi değildir. En iyi bildiği toplum kesimi, bu küçük insanların yaşam alanlarıdır. Eserlerinde de -kendi yaşamından hareketle- bir parça ekmeğin peşinde koşan ve yaşam kavgası veren bu insanları konu alır. Ele aldığı tabakanın ekme kavgasını bütün gerçekliğiyle bilen, gören ve bunu bizzat yaşayan bir yazardır Orhan Kemal. Bu yüzden hikâyeleri yaşanmışlıkların da verdiği güçle okur üzerinde büyük bir etki bırakır. Elbette Orhan Kemal kadar olmasa da gerçekliği/yaşanmışlığı merkeze alarak şiir, roman, hikâye ve tiyatro gibi eserler veren yazarlar da vardır. Bu yazarlardan biri de günümüz şiirinin önemli şairlerinden biri olan Nilay Özer'dir.

Anlatım tarzı ve imge yüklü diliyle 2000 kuşağının dikkat çeken şairlerin başında gelen Nilay Özer, genç yaşında şahsına özgü geliştirdiği üslup ve yarattığı özgün dil dolayısıyla bu kuşağın öncü şairlerinden biri olur. İlk

iki şiir kitabında insan-hayat-dil-biçim dengesini ustalıklı kuran şair, şiirlerinde yoksulluk temasını sıklıkla işler. Nilay Özer'in şiirlerinde yaşanmışlıkların oluşturduğu gerçekliğin izlerine rastlanır. Yoksulluğu çocuk yaşından itibaren tanımaya başlayan Özer, yoksul insanların bir arada bulunduğu bir mahallede büyür. Yoksul mahalleler, yoksul yollar, yoksul insanlar, yoksul evler, yoksul eşyalar birer imgeye dönüşerek şairin zihninde yer edinir. “Yoksulluğun kendisi çok yaratıcıdır, imgeler yaratan bir şeydir” (Evrensel Röportaj: 2011) diyen Özer; somut olaylar, eşyalar ve insanlar üzerinden bu konuyu defalarca işler. Şair her ne kadar yoksulluğu derinden yaşamasa da tanık olduğu yoksul hayatlar iç dünyasını sarsmaya yetecektir. Yoksulluk temasını bu denli yoğun işleminin nedeninin sorulduğu soruya verdiği yanıtta bu duruma/tanıklığa dikkat çeker: “(...) öyle şeyler gördüm ve tanık oldum ki insan olmaktan utandım. İnsan denen varlığın bir akli varsa neden bu adaletsizlikler var, aklım almadı çocukluktan beri” (Evrensel Röportaj: 2011). Özer, çocukluğunun da tanık olduğu yoksul insanları çevreleriyle birlikte şiire sokar. Onların yoksulluklarını toplumcu gerçekçi yazarlar gibi herhangi bir doktrine bağlamaz; tanıklığını şiirselleştirmek ve okura görsel imajlar üzerinden yansıtmakla yetinir. Bu bağlamda şairin oldukça gerçekçi özellikler barındıran ve bir tablo gücüyle şiirselleştirdiği “Balıkpazarı” metnine bakmak gerekir. Şair, “bir ülke fotoğrafı balıkpazarı” diyerek yoksulluğun alanını/coğrafyasını genişletir. Şiirin girişinde ise bu fotoğrafı çok çarpıcı bir biçimde imgesel bir anlatımla gözümüzün önüne serer: “mesai bitti / loğusa bir köpek gibi sarktı şehrin memeleri / sokaklar ölü enceklerle döndü, evlerse kan çürüğü / bayat balık kokusuna uçan kın kanatlılar / ve badanası dökülmüş akşamların aksaklığında” (Özer 1999: 30). Şair bu imgelemlerle mekânın bütün çirkinliğini okura gösterir. Burada yaşam-kalım savaşı veren yoksullar vardır, yoksulluğun perdesi onların “insan” olduğu gerçeğini unutturur, bu yüzden şiirde belirli aralıklarla “insanız, insanız insan” sesleri yükselir. Balıkpazarına gidenlerin birbirine benzediği görülür. Hepsisi ortak bir noktada kesişir: Yoksulluk. Şair balıkları, yoksul insanları ve içinde bulunulan mekânı tasvirde büyük başarı yakalar. Şiirde duyulara -görsel, işitsel, kokusal- yönelik bir anlatım benimsenir. Şiirin son dizelerinde eleştirel bakış devreye girer; eleştirinin dozu artar: “burada bir cinnetin eşiğinde yaşamak / sapkın bir rüzgargülünün zaferiyle / birbirine düşmanken poyraz, lodos ve imbat / uykusuz yüzlerde kâbus korkusu / açlık dizanteri ne ararsan var / huylu huysuz hırlı hırsız balıkpazarında / insanız, insanız insan” (Özer 1999: 31). Yoksulların yaşadığı mekân ruhlarına sinmiştir. Yoksulluğun kötü sonuçlarına da değinen şair, insanları insanlıktan çıkardığına vurgu yapar.

İnsana ve insanlığa yakışmayan bir hayata mecbur bırakılmayı “*insanız, insanınız insan*” sözleriyle eleştirir. “Günabakan” şiirinde ise şair, şiirinin yaslandığı konuyu iyice belirginleştirir. Yoksulluk, şairin yüreğine işlemiştir. “*O en fazla yüreğimde üşüyen yoksulluğum / söyle bu titreyiştten kaç şiir çıkar bana*” (Özer 1999: 54). Özer’in çocukluğundan itibaren yaşadığı yokluk ve yoksulluk, ilerleyen zamanlarda şiiri için yaratıcı bir malzemeye dönüşür. Şairin içtenlik barındıran dili ve yoksulluğu gerçekçi bir biçimde şiirleştirilmesi tanık olunan ya da çekilen sıkıntıların birer sonucudur. Aslında yoksulluk bağlamında Özer, kendinden ziyade çevresini ele alır. Dünyamızın adaletsizlikler üzerine kurulu olduğunu ve bu adaletsizliğin de insan eliyle gerçekleştirildiğini düşünen şair, toplumun yapısında görülen bu çarpıklığı şiirinin merkezine taşır: *gece göz pınarlarında dellendir sevda / kızlar yüz vermezler ki yoksula / yoksulu da zengin ister / zengini de daha zengin / değil mi ki her şey şiir adına / bu eşitsizlikten yüz şiir çıkar bana* (Özer, 1999: 54) diyen şair, sanatının yaslandığı konuyu iyice belirginleştirirken şiirin en insani konulara duyarsız kalamayacağını, gücünü bizzat hayattan ve insandan alacağını da vurgulamış olur. “Yoksul Yokuşu”nda da yoksullar, yaşadıkları çevreyle şiire girer. Bu şiirinde şair, kendisiyle birlikte çocukluk döneminin yoksul mahallesini, sokağını, yokuşlu yollarını, insanlarını ve yaşamlarını konu alır. Metnin daha ilk dizesiyle Özer, bir gerçekliğe işaret eder: “*Yoksulların çocukluk fotoğrafı az olur*” (Özer 1999: 55). Ait oldukları sınıf, çocukları fotoğraflardan mahrum bırakır. Yaşamak zorunda kaldıkları hayata boyun eğen çocukları avutacak/onları teselli edecek bir şey de yoktur. Bu gerçeklik de şair tarafından alışılmamış bir bağdaştırmayla ifade edilir: “*hiç olmaz belki de avuntunun bez bebeği*” (Özer 1999: 55). İkinci bentte yoksul çocukların oyun esnasındaki yoksullukları üzerinde durulur. “*kız oyunu der çekilir erkekler*” dizesiyle çocukların cinsiyetçi bir şekilde yetiştirildiği okura hissettirilir. Toplumun yapısında görülen adaletsiz düzenden etkilenen sadece çocuklar, kadınlar, erkekler yani yeryüzünde yaşayan “diri”ler değildir; ölümler de yoksulluklarıyla gömülmelerinin ızdırabını mezarlarında dahi yaşamaya devam ederler. Ölüm de çare olamaz yoksulluğu yenmek için. “*ölüler de yoksulluğun payandasıymış gibi/ eğik yatar mezarda yokuş aşağı*” (Özer 1999: 55). Bu dizelerle şair, dünya düzeninde görülen adaletsizliği çok çarpıcı bir biçimde eleştirir. Yoksullar âdeta yoksulluklarıyla damgalanmışlardır. Yaşadığı çevrenin insanlarını yoksulluklarıyla resmeden Özer, son bentte birdenbire kamerayı kendi üzerine çevirir. “*Ödünç yakalıklı fotoğraf*”la gelen gülümseme, kamyonun altında kalmayla son bulur. Yoksulluk, “yokuş” metaforu üzerinden aktarılır. “Çıracak” şiirinde ise yaşadığı hayattan mem-

nun olmayan bir çocuğun ağzından dünyanın yapısında görülen eşitsizliğe/adaletsizliğe değinilir. Çırağın yumuşak ve içtenlik barındıran ses tonunda âdeta isyan vardır. Çıracak, toplumun alt yapısını oluşturan sınıfa mensuptur ancak kendi sorunlarından çok dünya düzeniyle ilgilenir. Çırağın kültürel alt yapısının buna uygun olmadığını belirtelim. Şair, sözünü emanet ettiği çırağına belirgin olmasa bile bir misyon yüklemiştir. Genellikle yoksulların yaşamından kareler sunan şair, bu şiirinde çocuk/çıracak vasıtasıyla dünya düzenindeki çarpıklığı eleştirir. “*davalar uluslar haksızlıklar bir yana / kendini zor taşır bu uyurgezer akıntı*” (Özer 1999: 41) diye ustasına seslenen çıracak, kendi durumunu dünyadaki ulusların sorunlarıyla birleştirir. Şiirde izlekten ve söylemden kaynaklanan karamsarlık, tabiatın unsurlarına da sirayet eder. Sonsuzluğun belirtisi olan gökyüzü “*ölü bir kuş*” olarak adlandırılır. Çırağın ruh dünyası, söylemiyle gün yüzüne çıkar. Hayatın her alanında yenilgiyi tadan çıracak, buna rağmen çabuk olgunlaşmak/büyümek ister. “Alt-üst” şiirinin son dizelerinde de açlığın varlığına dikkat çekilir. “*Yaşarlardı açlık yüreklerinde sesil*” (Özer 1999: 13) diyen şair, anlattığı insanların perişan hâllerini/durumlarını iyice belirginleştirir.

“Monoton Günce” şiirinde çalışma hayatını gerçekçi bir biçimde aktaran şair, haftanın yedi günü boyunca evden işe, işten eve gelişini konu alır. Yapılanlar hep aynıdır. Çalışmayı zorunlu kılan yoksulluk, insanın insan olmaktan kaynaklanan ihtiyaçlarını da karşılmasına izin vermez. Şair, insani olmayan çalışma şartlarının ev hayatına da olumsuz yönde sirayet ettiğini vurgular ve bu durumu “cinnet” hâli olarak niteler. Bu düzende zaman öyle akıp geçer ki evde bekletilen güncenin de tutulamamasına neden olur. Kaldı ki günce doldurulsa bile hep aynı şeyler yapıldığından o da kendini tekrarlamış olacaktır. Çalışma şartlarının kötü oluşu, konuşan öznenin dinlenememesine neden olur. Bulunduğu çevreden de soyutlanan ve yaşamı bütünüyle iş ve ev arasında gidip gelen öznenin bu durumu kabullenemediği görülür. Şikâyetçi bir ruh hâliyle kelimelere dökülen isyan, içinde bulunulan yoksulluk nedeniyle eyleme dökülemez. Her gün önceki gibi monoton bir şekilde kendini tekrarlamaya devam eder. Şair, günlerin bu şekilde geçişini ayıplar. “Gün” yerine “günah” kelimesini kullanır. Şairin mecbur bırakıldığı hayat, yavaş yavaş iç dünyasında bir bunalıma zemin de hazırlayacaktır:

*şiirin ateşi üzerimize olsun
rüzgarı zılgıt çekmeyen şehirlerde
zor olur dağcıl duyguları harlamak
kalk! sesleri saat seslerine ayarlı*

*uygun adım evden uygun adım işe
otobüsler duraklar itişmelerle
geçip gider haftanın yedi günahı*

*iki deprem arasına kurulu paydoslarda
bi karambol tanışır şarkılarımız
hepimize ayrılan bir nakaratlık zaman
yaşamın kuralları var sevmenin avunmanın
uygun adım işten uygun adım eve
yürürken yürürken sıkışır insan
fırlayıverir bir gün yüreğinin tıpası*

*gereği düşünölmüştür elbet bunun da
çizilmiştir taşkınlık sınırlarımız
yüksek sesle yaşlanmak yasaktır iş yerinde
evde cinnet ve cinayet peş peşe
gündüz-gece gündüz-gece tutulamayan gün-ce
öyle hızlı doğup batar ki güneş
evrenin göz kırpması tiki var sanırsınız*

(Özer 1999: 17)

“Kardan Adamın Kalbi” şiirinde “*yıkık kerpiç evler*” ifadesiyle yoksulluk metne dâhil edilir. Şiirde karlar içinde kalan bir köyün ülkeden soyutlanması ve yalnızlığa terk edilmesi anlatılır. Kar, köyü esir alır; bu köyde yaşayan kadınların, erkeklerin hayalleri vardır. Ait oldukları coğrafya onları her şeyden mahrum bırakmıştır.

“Babam İçin Bir Sonsuz” metni bababının ölümünden duyulan üzüntünün bir ağıt gücüyle şiirselleştirilmesidir. Şiirde acı, üzüntü, pişmanlık, ölümü kabullenememe ve yoksulluğun yarattığı trajedi iç içe geçer. Ana duygu ise babanın yoksulluk içinde sona eren hayatı ve bu “son”un şairin ruh dünyasında yarattığı tahribattır. Çarpıcı bir söyleyişle meydana getirilen şiirin her satırına acı siner. Şiirin merkezinde baba ve babanın ölümünü kabullenemeyen kızı vardır. Konuşan özne, dünyaya kız olarak gelmekten ötürü âdeta kendini suçlar çünkü erkek egemen toplumda arzulanan erkek çocuğun doğmasıdır. Bunda kırsal alanda çalışmanın ve erkek gücüne ihtiyaç duymanın da etkisi vardır. “*her baba gibi evhamla isterdin ya / bağışla oğul doğmadım sana / oğul gibi dik durdukça alkışlanan ben / ne vakit kendimi bir bıçağa önersem*” (Özer 2016: 33). Görüldüğü gibi şiirin son bölüm-

lerinde şair, babasının ölümünden duyduğu acıyı artık taşıyamaz hâle gelir ve intiharı düşünmeye başlar. Şiirde yokluk ve yoksulluk babanın şahsında dile getirilir. Ekinlerin sararmaya başladığı bir zamanda dünyaya gelen baba, kendini on kardeşiyle birlikte yoksul bir hayatın içinde bulur. Yoksulluk, babanın ince vücudunda kendini gösterdiği gibi yaşam alanlarına da sinmiştir. Koyunların peşinde geçen hayat, iyi beslenememekten kaynaklanan ince vücut ve cılız bacaklar, yağmurun ıslattığı döşek yoksulluğun birer somut göstergesi olur. Şiirden alınan şu dizeler, babanın yoksul bir hayata mahkûm olduğunu kanıtlar: “kurtlarla savaşmaya sensin gidecek / sensin gidecek yüz koyunun peşine” (Özer 2016: 22). “yatiya kalan yağmurlar yüzünden hep / ıslak döşeginde revir iniltileri” (Özer 2016: 23). “parmağınla yaz öğren önce yoksul olduğunu / sonra insan olduğunu bütün acılarla akran” (Özer 2016: 24). “servetimiz yokluksa onu öveyim” (Özer 2016: 25). Nihayetinde babanın ölümü kıyametin habercisi olur. Şair, çekilen acıya dayanamaz ve içindeki “sur”u üfleme kararı verir. Aile, kendi evlerinde kıyametin kopuşuna hazırlanır, üflenecek “sur”la birlikte yok olma ve yeniden dirilme gerçekleşecektir. Böylece şairin, babasının ölümünden duyduğu ebedî ızdırabı da sona erecektir: “sirenler kornalar ve ıslıklar dinince / herkes içimden duyacak sur’u / devlet ahrete sahip olmadan / yağmura karışmadan güneşin kanı / aslımıza dönelim bu son alamet / kapat kapıları babam şehir eve girecek” (Özer 2016: 33).

Sonuç olarak Nilay Özer, yaşanmışlıkların verdiği tecrübe ve gözlemlerle yoksulluğu şiirlerinde çeşitli imajlarla görünür kılar. Yoksulluk, şiirlerde bütün çirkin yüzüyle resmedilir. Şair bazı metinlerinde yoksulluğu ve yoksulluğun sindiği insan ve mekânı âdeta tasvir eder. Yoksulluktan doğan hüznü/mutsuzluğu şiirin her dizesine yayılır. Yoksulluk, şairin şiirlerinde yaratıcı bir imgeye dönüşür ve şiirin üretiminde itici güç olur. Bu yüzden bu tema; kuru bir biçimde ele alınmamış, yoksulluğun doğurduğu sonuçlar ve duygular üzerinde de durulmuş, böylece insani bir konu dramatik bir yöntemle işlenmiştir.

Kaynaklar

Özer, Nilay (1999), *Zamana Dağılan Nar*, İstanbul: Hera Şiir Kitaplığı.

_____(2011), “Yoksulluğun Kendisi Yaratıcıdır” (Erişim Tarihi: 01/09/2016).
<https://www.evrensel.net/haber/4027/yoksullugun-kendisi-yaraticidir>

_____(2016), *Ol!*, İstanbul: Yasakmeyve Komşu Yayınları (3. Basım).